

Szomszédok
MA-280
Kiskunhalasi Gyár

MA-280 - Szomszédok listája
Kiskunhalasi adatlak

406/41

Szűző Dr. Kabó László

Szűző név: 1962

Farkas István

Kiskunhalasi (Szomszédok)

3 lap

Kiskunhalasi, Kiskunhalasi

Kiskunhalasi, X, 1, 2

Iratgyűjtő

MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

Leltározás

Az egyesített 688-as felület alól

Ismerjük meg

SZÁNTÓDPUSZTÁT

(2)

HAZÁNK ERŐSEN FEJLŐDŐ IDEGENFORGALMÁBAN a Balaton egyre nagyobb szerepet játszik. A múlt nyáron már csaknem kétmillió vendég fordult meg a Balatonparton, köztük 25—30 000 külföldi. E hatalmas tömeg nagyobbik része a könnyebben megközelíthető, jobban kiépített, de természeti szépségeiben a tulsó parthoz képest nem valami gazdag somogyi oldalon élvezte a magyar tengert. Helytálló a szolásmondás, hogy a somogyi part fő értéke az, hogy innen a legszebb a veszprémi oldal. Áll ez a megállapítás Szántódra is, hisz a Balaton-part legvonzóbb része, a Tihanyi-félsziget innen nézve bontakozik ki legteljesebb szépségében. Különösen megkapó látvány tárul elénk, ha a szántód-kőröshegyi vasútállomástól kb. egy km-re eső, enyhe domboldalon fekvő Szántódpusztá legmagasabb pontjáról tekintünk a híres révsárdán keresztül a szemben elterülő félszigetre. Szinte érzi az ember, ha ide feljön, hogy olyan helyen áll, melynek nemcsak múltja van, hanem jövője is.

Az egyik ügyes kis balatoni kalauzban (Somogyi séták, Balatonföldvár) a következők olvashatók: »Szántódpusztá kirándulohelyként ismert területe a déli partnak. Különösen annak érdekes, aki régi mezőgazdasági építkezések iránt is érdeklődik. Múltja évezredes. 1055-től 1945-ig a tihanyi apát-

ság birtoka volt. A török hódoltság idején elpusztult, de már a XVIII. sz. elején virágzó major is létesült a helyén... Az épületesoport valóságos szabdtéri múzeuma a korabeli mezőgazdasági építkezések. Könnyen megközelíthető, s idillikus Balaton menti fekvése miatt egyenesen hivatta van, hogy környékét és épületeit műemléki területként védjük, és mint mezőgazdasági kultúránk egyik ritka történelmi emléket idegenforgalmi látnivalóvá tegyük.«

SZÁNTÓD-FÜRDŐTELEP,

illetve a mögötte fekvő Szántódpusztá valóban kivételes adottságokkal rendelkezik. A Balaton könnyen elérhető déli partjának felső részén, a Balaton központjához, Siófokhoz is egészen közel fekszik. Nyaralásra, kirándulásra Szántód igen alkalmas, szép környékkel rendelkezik. Szántódpusztá mögött — a Balaton-parttól csak néhány száz méterre — turisztikára kiválóan alkalmas lomb- és fenyőerdős vidék terül el a 2—300 méter magas Csikászóval, Öreghajlással és Kőröshegyvel. E hely különben már több, mint száz évvel ezelőtt betelepített jó hírű borvidék volt.

Mint említettük, pontosan Szántóddal szemben terül el a Tihanyi-félsziget. Ennek igen nagy a vonzóereje: nyári vasárnaponként több ezer látogatója van. E kirándulók egy része bizonyára meglátogatná Szántódpusztát is, főleg, ha ott

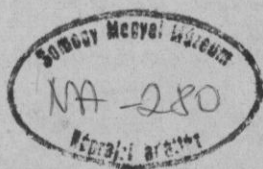
is lesz valami olyan látványosság, érdekesség, mint a tulsóparton egypár évvel ezelőtt ügyesen berendezett Tihanyi Múzeum. Tihanyt az innensó parttal a Szántódpusztá alatt néhány száz méterre levő kompjárat köti össze. Itt járt annak idején tulsó parti gazdaságaiba Szántódpusztát a Benedek-rendtől bérlő Pálóczi-Horváth Ádám, a Dunántúl ismert népies költője. Itt kelt át egyszer — furfangos módon kikerülve a pandúrok figyelmét — a híres somogyi betyár, Sobri Jóska is, ahogy ezt Eötvös Károly »Utazás a Balaton körül« c. könyvében meséli. A kompállomás bejárója előtt áll a régi híres révsárda ellátva Csokonai Vitéz Mihály és Pálóczi-Horváth Ádám emléktábláival. Ezt a csárdát jól lehetne kapcsolni az idegenforgalomba.

MAGÁNAK A SZÁNTÓDPUSZTAI MAJORNAK

és közvetlen környékének színvonalas, látványos idegenforgalmi helyé váló kiépítésére már csak azért is multhatatlanul szükség van, mert a Balaton idegenforgalma állandóan nő, s a nehezen megközelíthető Csillagváron kívül a somogyi parton nem tudunk semmi különösebb látnivalóval szolgálni. Bizonyos, hogy a szántódpusztai agrár-műemléktelepnek nagy sikere lenne.

Dr. Szabó Miklós,
a Mezőgazdasági Múzeum tudományos kutatója.

(Folytatjuk.)

Ismerjük meg

SZÁNTÓDPUSZTÁT

PÁLOCZI HORVÁTH ADÁM, a népies epikus irányzat ismert, jó nevű dunántúli költője 1800 körül tíz éven át nagyrészt Szántódpusztán élt. A major 2—300 éves épületei között ma is megtalálható az a kasznárház, illetve az egykori térképeken »Edelhaus«-nak feltüntetett épület, amelyen Pálóczi Horváth Adám lakott, s amelyet ő »remeteház«-nak nevezett.

Pálóczi Horváth korántsem tartozott nagy költőink közé, de azért értékes poéta, eredeti, sokoldalú egyéniség volt, akit a költészet mellett a természettudomány, a jog, a filozófia, a nyelvészet és a vallásügy is érdekelt. Olyan férfi volt, akinek emlékéit érdemes felidézni.

Pálóczi Horváth Adám 1760. május 11-én született a Komárom megyei Kömlődön. Református papfiú lévén 1773-tól Debrecenben nevelkedett, majd mint a kollégium tógátus diákjára nagy hatással volt a híres tudós, *Hatvani* professzor. Úgyan nem ment papnak — annál inkább, mert élénk teremtése miatt ellentétbe került a kollégium vezetésével — hanem Debrecenben hítesként, »inzellér« lett, majd 1800-ban Miskolcra ment tőrengyakkorlatra, ott patvariskolát, s rövidesen ügyvédnek, »prókátor«-nak is feleselődött.

Először az Országos Földmérő Hivatalban működött, majd Pápán telepedett le, és ott mérnökösödött. E munkától azonban hamarosan visszavonult, és 1785-től első feleségének Balaton menti birtokain kezdett gazdálkodni. Később, 1795-ben, hogy gazdálkodását kibővítsé, bérbe vette a tihanyi bencés apátság Somogy megyei birtokrészeinek központját, az akkor átmenetileg kamari birtokot képező Szántódpusztát. Ezután, mint említettük, vagy tíz éven át részben Szántódpusztán, részben Balatonfüreden élt, szorgalmasan gazdálkodott és írogatott. Ő is olyan gazdálkodó poéta volt tehát, mint *Kisfaludy Sándor* vagy *Berzsenyi Dániel*.

BÁR MINT AMBICÍÓZUS, JÓ GAZDÁT a gazdálkodás erősen lekötötte Pálóczi Horváthot, közben azért mindig igyekezett a műszaknak is hódolni. Szántódpusztán 1789-ben, majd Nagybjomban 1791-ben nagy nyelvújítónk, *Kazinczy Ferenc* is meglátogatta. Hánytatott életű nagy költőket, *Csokonai Vitéz Mihályt* mint Pálóczi Horváth Adám egyik tanítványát, ez idők során mint poétatársát és jó barátját tekinthetjük. Csokonai szintén többször meglátogatta főleg későbbi nagybjomi otthonában Horváthot, aki ifjú barátját igen tehetségesnek

tartotta, és a legjobb somogyi házakba bevezette. 1798—99-ben valóban sokat vendégeskedett Csokonai főleg Horváth sógorsági viszonyban levő barátjánál, az irodalomkedvelő *Sárközy István* alispánnál, annak nagybjomi kúriáján, ahol különben 1734-ben *Bél Mátyás* is megfordult, s ahol otthonos volt ifjú korában *Virágh Benedek*, és ahoval később bejáratos volt Horváth Adám is. Csokonai különben itt, Somogyban írta híres balatoni, illetve Lilla-költeményeit. Itt találkozott Csokonai és Horváth *Nagyváthy Jánossal*, a híres haladó mezőgazdával, és a nagybjomi kúriában gyakran komoly beszéd folyt a férfiak között. A költészet mellett az ország közügyei, gazdasági ügyei is foglalkoztatták azokat, akik Pálóczi Horváth körében megfordultak.

A KÖLTŐ FELVILÁGOSULT TÁRSADALOMSZEMÉLETE éltelte az előjogokkal való visszaélést, a jobbgyokkal való rossz bánásmódot, s mindig és mindenben ésszerűséget és emberséget hirdetett. Megemlíthető az is, hogy Horváth a nők emancipálásáért európai viszonylatban is úttörőmunkát végzett. Ezt külföldön is elismerték. Mint költve egyik idevágó röpiratát a híres 1790—91. évi országgyűlésbe is bevitte. Emberbaráti intézmények megalkotását is

lelkesen pártolta. Népszerűsége ez idő tájt hamarosan olyan nagy lett, hogy Zala, Veszprém majd Somogy és Baranya vármegyék táblabírájukká választották. Horváth ezenkívül komolyan részt vett egyháza közügyeiben is éveken át főgondnoki minőségben.

II. József császárnak, a »kalapos király«-nak reformtörekvéseit kívánta támogatni, ennek ellenére — szélsőséges nacionalizmusa, németgyűlölete miatt — mindig gyanús, kuruc szellemű magyarnak tartották Bécsben.

Horváth később újra megnősült. Petri-Keresztúron lakott, de élete alkonyán ismét Nagybjomban élt. Innen kereste föl a keszthelyi Helikon-ünnepségeket, így az 1817. évit, ahol a házigazdán, az irodalom és gazdasági ügyek lelkes támogatóján, *gróf Festetics Györgyön* kívül *Berzsenyi Dániellel*, *Virágh Benedekkel*, *Dukai Takách Judittal* is találkozott.

Nagybjomban halt meg 1820. január 20-án.

Emlékét csak a Balatonfüreden 1906-ban, a református egyházépület homlokzatába illesztett emléktábla örökíti meg, sírján azonban talán még fejfát sem találhatunk.

MOST JÓ ALKALOM NYILNA ARRÁ, hogy a Szántódpusztán, esetleg éppen Horváth volt lakóházában létesítendő kis házi irodalmi múzeumot róla nevezzük el.

Dr. Szabó Miklós,
a Mezőgazdasági Múzeum
tudományos kutatója

(Vége)

Ismerjük meg

SZÁNTÓDPUSZTÁT

Mint a lapunk 1961. július 25-i számában megjelent »Evezredes múlt kívánczik a nyilvánosság elé« című riportban írtuk, az illetékes behatóan tanácskoznak arról, hogy Szántódpuszta, ez az eddig csak kevesektől ismert régi pusztai település mielőbb műemléki nevezettségként lépjen a nyilvánosság elé olyan major-múzeumként, amelyből kevés van Európában. Ehhez mindjárt hozzáfűzhetjük, hogy ezt a ma már ritkaságszámba menő régi gazdasági egységet úgy kívánják agrár-műemlékteleppé kiépíteni, hogy egyúttal vonzó idegenforgalmi hely legyen.

Ez a természeti szépségekkel bőven megáldott, érdekes gazdaságtörténeti múlttal rendelkező, sőt irodalomtörténeti vonatkozásban is jelentős hely sorsáról, jövőjéről április 5-én a helyszínen tanácskoztak egy, az illetékes szakminisztériumok, múzeumok, műemléki, idegenforgalmi szervek és a közigazgatás képviselőiből álló bizottság. Ennek nyomán hazánk remélhetőleg rövidesen egy színes, érdekes agrár-műemlékhellyel, a somogyi Balaton-part egy vonzó, látványos turisztikai hellyel lesz gazdagabb.

Abból a célból, hogy olvasóink megismerkedjenek a megemlékezés, illetve kiépítés előtt álló Szántódpuszta értékeivel, cikksorozatban igyekszünk erről a sokoldalú, patinás helyről átfogó képet adni.

Szántódpuszta agrártörténeti és műemléki jelentősége

I. ENDRE a Tihanyi-félszigetet 1055-ben a Benedek-rendi szerzeteseknek adományozta megfelelő számú szolgánpellel együtt. Így keletkezett a környéken tihanyi bencés apátság birtoknak nevezett egyik első hazai uradalom. Kezdetből fogva hozzátartozott a szemben levő somogyi partron fekvő Szántódpuszta is. Hiteles adatok szerint a király rövidesen 34 mént is ajándékozott az apátságnak, úgyhogy Szántódpusztát tekintethjük az első hazai ménes helyének is.

A tatarjárás megkímélte ugyan Tihanyt, viszont a török hódoltság idején erős pusztulást szenvedett ez a hely, majd az apátsági birtok

katonakézzre került, s a tihanyi vár kapta meg. A törökvesz megsejűnte után a rend visszazerezte a birtokot. 1787-ben azonban **II. József** elvette. **I. Ferenc** újra visszaadta a rendnek, ez azután az időközben számottevően megki-szűbbedett birtokot 1945-ig bírta.

Röviden ennyit a hely gazdaságtörténeti vonatkozásairól.

SZÁNTÓDPUSZTÁT, amely ma a zamárdi Alkotmány Termelőszövetkezet, az Észak-somogyi Erdészeti Igazgatóság és a Pécsi Mecseki Borforgalmi Vállalat üzemeltetésében van, jelenleg kb. 80–100 ember, a szövetkezeti tagság lakja. Végeredményben egy ma is üzemeltetett major olyan

egységben és formában található itt, ahogy a XVIII–XIX. század fordulóján állt. A telep megtartotta zárt majori jellegét, félt azonban, hogy mivel a balatoni 7. sz. fő közlekedési út hatalmas part menti kanyarját Szántód fölött, Zamárdinál nemrégiben átvágták — úgyhogy a betonút most már közvetlen a major alatt halad el —, az hamarosan és alaposan átformálódik, esetleg az egész major eltűnik, mint ahogy erre más helyen is találunk példát.

A régi épületekben, érdekes gazdasági berendezésekben bővelkedő majorot mint ritka műtbeli gazdasági egységet, illetve emléket a műemlékvedelem jegyében föltétlen meg kell menteni, e helyet védetté kell nyilvánítani. Ez annál fontosabbnak és időszerűbbnek látszik, mert az idő vasfoga bizony már annyira kikezdte a major objektumait, hogy azok valóban sürgős védelemre, restaurálásra szorulnak.

A hangsúly az agrár-műemlékmentésen van. S ezt úgy kell véghezvinni, hogy a védett területet képező major egyúttal színvonalas, látványos idegenforgalmi helyet is jelentessen.

AKI E RÉGI PATINÁS MAJORBA MA BELÉP, a múltnak sok értékes, beszédes emlékeivel találkozhat. Sok

XVIII. és XIX. századból való építészeti is értékes lakóház és gazdasági épület. Mindjárt a bejáratnál találhatjuk a volt uradalmi jószágigazgatósági, ma erdőgazdasági épületet. Ez különben nem valami régi építmény, mai formájában csak 1883-ból áll fenn. Nem messze tőle van egy nyitott tűzhelyes, illetve szabadkéményes, ún. csehsüveges boltozatú kasznárnáház, majd a majornak talán legérdekesebb, legrégebbi épülete, az íves tornácokkal ellátott, mélyen alapincézett és az egykori térképen »Edelhaus« néven szereplő vendégház, mely később gazdalakásul is szolgált.

Ezekben a lakóépületekben ma javarészt a tsz irodáit és dolgozóinak lakását találhatjuk. De bőven található a majorban régi cselédeépületek is meglehetősen elhanyagolt állapotban. Igen figyelemre méltó műemlék jellegű építmény a kb. 200 éves volt apátság, jelenleg a Mecseki Borforgalmi Vállalat kezelésében levő, kettős T alakú, 60 méteres folyosókkal rendelkező, dongaboltozatú, 5000 hl befogadóképességű, a domboldalba mélyen benyúló hatalmas borpince, tetején faragványos köszelőkkel. Az 1800 körül barokk stílusban épített emeletes magtár szintén jelentős építménye a majornak. Ugyanide soroltató a szintén különleges bolthajtású, belső oszlopsoros, oldaltámasztékos volt uradalmi istálló, melynek egyik szárnyában most a tsz gőbőlyei híznak. Az 1840 körüli időből származnak az ún. fél nyeregetűs ólőntvények, melyekből különböző nagyságban, pontos levéltári adatok állnak

Ezeknek az alsó része a volt cselédség sertéseinek, felső része pedig a baromfiaknak a tartására szolgált. A maguk nemében ezek ma már valóban ritkaságszámba menő gazdasági épületek, viszont sajnos, éppen ezeket kezdte ki a legjobban a major lakóinak csákánya, hogy e régóta használaton kívül álló, vastag falú ólából építési anyagot nyerjenek. A major közepén magas téglapilléreken nyugvó, kétrészes, hosszú kukoricagóré áll, melynek alját eredetileg kocsi-színnek, később gépszínnek használták. A kép teljessége végett megemlíthető még a majornak régóta álló és ma is használatban levő, a régi tűzrendészeti előírásoknak jól megfelelő közös sütőkemencéje, továbbá a volt cselédek, illetve a mai tagság pincésora és egy téglágető.

AZ ENYHE DOMBOLDALON elterülő Szántódpuszta legmagasabb pontján, kb. 40 méterre a Balaton szintje fölé az 1735 körül jellegzetes barokk stílusban épült, és 1820-ban kijavított, kibővített, ízléses egytoronyos Kristóf-kápolna áll. Különösen szép kilátás nyílik innen a környező vidékre, elsősorban a szemben levő Tihanyi-félszigetre.

Az 1830-as 40-es években, amikor — mint olvasható — a pusztát »intezivebb« gazdálkodásra berendezve modernizálták, az apátság a major legtöbb épületét rendbe hozatta, úgyhogy Szántódpusztán már ez alapon is az építmények legalább 120 évesek. Az épületek keletkezésére, rendeltetésére Pannonhalmán állítólag pontos levéltári adatok állnak

rendelkezésre, és így mind-egyiknek meg lehet állapítani korát és eredeti formáját. Ez nagy előnyt jelenthet ezek műemléki helyrehozatalánál.

Nem valami zárt, múzeum-féle intézményre lenne itt szükség, de sokkal inkább egy a külföldiek érdeklődését is felkeltő, különleges jellegű szabadtéri agrártörténeti, illetve élőmajor-múzeumra gondolunk. A major kiépítésénél általában számításba jöhetne a régi gazdasági eszközök, a régi hazai állattenyésztési és növénytermelési módok, illetve jellegzetességek bemutatása. Gondolunk itt pl. egy olyan élőmajor-múzeumra, melynek keretében be lehetne mutatni kihalófélben levő történeti állatfajtáinkat. Emellett ismertetni lehetne a táji jellegű régi növénytermelést, gyümölcs-termelést, a mezőgazdasági termékek régi tárolási és feldolgozási módjait stb.

E mellett az élőmajor-múzeum mellett régi gazdasági használati tárgyakból népművészeti illetve háziipari termékekből is lehetne kiállítás rendezni, illetve tájmúzeumot létesíteni. A történeti illetve múzeológiai rész mellett természetesen idegenforgalmi, vendéglátóipari létesítményekről is kellene gondoskodni, mert ez is nagy vonzóerőt jelentene.

NEM TÚLIZÁS hogy Szántódpuszta így kiépítve bizonyára hamarosan a nemzetközi agrártudományos érdeklődés keresett helyévé válhatna.

Dr. Szabó Mihály,
a Mezőgazdasági Múzeum tudományos kutatója

(Folytatjuk.)

Somogyi Majorok
Tihanyi 98-
1962

RIPPL-RÓNAI MÚZEUM
KÁPOSVÁR
Telefon: 23-74688 Postafiók: 70.